

JOSE KRUZ ETXEBERRIA IDAZLEAREN OROIGARRIZ 1773 - 1973

Ihazko urtean bete dira berrehun urte Aita Jose Kruz Etxeberria frantziskotarra eta euskal idazlea jaio zela. Urtemuga hau haren oroitzapenezko lantxo honekin gogoratu nahi nuke.

Izan ere, euskerazko bost liburu utzi zigun. Hoietatik lau, itzulpenak edo besterenak dira; besteak orijinala dirudi, neurri batean behintzat.

Hauk dira bost liburuok:

- 1.- **Devociozco vicitzaraco sarrera** (San Frantzisko Salesena); Tolosan. Don Francisco de la Lama-ren etxean, 1821. urtean.
- 2.- **Cristau Doctrina Euscaraz**. Tolosa, 1822.
- 3.- **Ongui bicitzezo ta ongui iltzezo laguntza**. Tolosa, 1824.
- 4.- **Jesusen imitacioco edo berari jarraitcen eracusten duen libruba**. Tolosa, 1829. (Hau da Kempis famatua).
- 5.- **Misioco ta Misio ondoreco cantac**. Tolosa, 1845 (1).

(1) Hoietaz gainera aipatu behar dira bertso batzuk: "Amar mandamentuac ta ayec cumpliteco con-Sejuak". Argitaratu ditu Nikolas Alzola anaiak BAP aldizkarian 1970, 431-446.

Beraz, bi liburu ospetsu, San Frantzisko Saleskoaren Filotea eta Aita Kempis-en Kristoren Imitazioa, berak eman zituen lehenbiziko aldiz euskeraz mugaz alde hontako Euskal Herrian. Mugaz handikoan biak zeuden aspaldidanik euskeratuak.

Bizi-xehetasunak

Aita Jose Kruz Etxebarria oiartzuarra zen. XIX, mende-hasieran, Zarauzko komentuko kronika zahar argitaragabeak dioenez, komentu hartara etorri zen, segur-aski, gure Ordenako beste komenturen batetik, han egiten zen herri-mixiolari bizimoldea egin nahiz.

Izan ere, garai hartan Zarauzko gure etxea Mixiolari Apostolikoen Kolejioa zen. Kolejio horiek bazituzten arautegi bereziak. Haien bizimoldea ere berezia zen, beste komentuetakoa ez bezalakoa. Herri-mixioak ematera lotzen ziren. Beren ibilaldi guztiak, harat-hunatak, oinez egiten zituzten, dirurik ez zuten hartzen. Eta neguan bideak ez bait dira ibiltzeko on, udako partean ematen zituzten mixioak. Neguko partea etxe-barruko bizitzea egiteko izaten zen, guztiz otoitzera, estudiora eta penitentziara emana (2).

Nafarroako Herriberri-n (Olite-n) ere bazen beste Mixiolari-etxe bat. Eta hain zuzen, handik irten zen geroago Aita Areso. Ipar-Euskal Herritik hasita, San Frantziskoren Ordena Frantzian berpiztuko zuena (3).

Zarauzko etxeak ere herri-mixiolari handiak eman zituen. Denetan famatuena, Aita Palazios, oinatiarra. (4)

Herri-mixioak Euskal Herrian emango baziren, euskeraz trebe izatea nahi ta nahiezkoa zen. Horregatik edo, kolejio hau euskaltzale eta idazle saiatuen eskola izatera heldu zen. Etxe hontako semeak dira, behintzat, Ai-

(2) PARRONDO (DOMINGO), *Historia de los Colegios-Seminarios de Misiones de la Regular Observancia de N. S. P. S. Francisco, existentes en esta Península de España*. Madrid, 1818.

(3) SAGLES (PIO), *El P. Areso OFM, Misionero y restaurador (1797 - 1878)*. Madrid, 1960.

(4) VILLASANTE (LUIS), "*El Padre Palacios (1727-1804)*". *Estampa de un gran Misionero en nuestro siglo XVIII*", *Scriptorium Victoriense* aldizkarian, 8 (1961), 7-101.

ta Añibarro, Aita Juan Mateo Zabala eta gure Jose Kruz Etxeberria. Lehenbiziko biak bizkaitarrak, eta beste gipuzkoarra, baina nafar euskalkiak Gipuzkoan sarrera egiten duen muturrekoa.

Aita Larramendik bere **Corografía** aipamen oso laudoriotsua egiten du Zarauzko Mixiolariei buruz, euskal predikariak zireñ aldetik. Honela dio: *“Ya es tiempo de hacer la excepción que tengo ofrecida. No se puede dudar que de pocos años a esta parte se predica en vascuence menos mal que antes, y que hay predicadores que en sermones morales predicán absolutamente bien y con limpieza, y con gusto y fruto de los oyentes. Así por lo común los misioneros en sus sermones, y con especialidad los franciscanos misioneros de Zarauz, que a su mucha virtud y observancia, y al celo de las almas, han añadido el cuidado y trabajo de predicar un vascuence claro, inteligible, limpio y bien ordenado, según el carácter y sintaxis de la lengua, y desmienten con su práctica las quejas mal fundadas de los vascongados holgazanes”* (1).

Larramendik hitz hauk idatzi zituenean, Aita Jose Kruz Etxebarri ez zen oraindik Zarauzko Kolejoan, baina etxe honek ordurako irabazia zuen euskaltzale-fama ikusteko, ondo dator testu hau. (2)

Gainerakoan, Aita Etxeberriaren egunetan nahasmendu gaitzak ezagutu zituen gure Euskal Herriak. Egia esateko, ez Euskal Herriak bakarrik. Gure herriarekin batean, Espainia guztiak, eta bai Europa guztiak ere. Napoleonek bere anaia Jose jarri zuen Espainiako erregetzat. Baina herria errege horren kontra eta frantsesen kontra jaiki zen. Zarauzko kronika horrek dioenez, frantses harmadak eskatu zion behin gure Aita Jose Kruz Etxeberriari bere predikuan egin zezala Jose Bonaparteren alde: exortu bat egin zezala, alegia, herriak hari obeditu ziezaion. Baina hark ez zuen nahi izan. Kronikak honela dio: *“este digno Religioso se mantuvo fiel en la tentación, prefiriendo las prisiones a tan vil libertad, y queriendo más*

(1) LARRAMENDI, *Coreografía de Guipúzcoa*, p. 259 (ed. 1882).

(2) Zarauzko mixiolariek beren obra guztien aitzinean, harma-harri bezala, honako erasia hau jartzen zuten. Erderaz: Viva Jesús. Eta euskeraz (orduko ortografiarekin): Vici bedi Jesús. - Beraz, San Frantzisko Saulesen liburu famatu hau XVII mendean itzuli zen Lapurdiko euskerara, XIX.ean Gipuzkoakora eta XX.ean Bizkaikora.

ser conducido de San Sebastián a Vitoria, y de a quí al interior de Francia, en donde le tuvieron con otros muchos Religiosos y Clérigos celosos, hasta que acabada la perversa gente de Napoleón Bonaparte, vino a Francia su rey legítimo, y a España el suyo''.

Baina Independentziako gerra bukatuagatik, gauzak ez ziren berehala konpondu. Eztabaidak eta burrukak piztu ziren Espainian bertan: Konstituzio-zaleak alde batetik, eta errege-zaleak edo absolutismoaren aldekoak bestetik.

1820an Konstituzio-zaleak aginteaz jabetzen dira. Erregeak, ordukotz, onartu zuen Konstituzioa, gogotik eta bolondreski, haren hitzei sinestu behar badiegu; baina hori ez zen egia, gero ikusi zenez. Konstituzio-zaleak agintzen egon ziren denboran (hiru urtez) ez zen bake onik izan. Benetazko gerra-giroa sortu zen gure euskal probintzietan. Eta neurri handi batean apaizak izan ziren gerra horren eragileak. Ez eragileak bakarrik, gerrariak ere bai askotan. Apaiz haiek Konstituzioaren kontra, eta errege eta abolutismoaren alde zeuden. Horietako batzuk harrapatuak eta justiziatuak ere izan ziren Pfo Montoya-k eginberri du liburu bat, euskal kleruak urte haietako buruketan izan zuen partez (1).

Euskal-probintzietan hiriburuak, Bilbo eta Donostia behintzat, Konstituzio-zale azaldu ziren. Baina probintzi-barruan erregetiarrak izan ohi ziren nagusi.

Esan behar da, gainera, Konstituzio-zaleak ere etengabe ibili zirela Elizako gauzetan sartzen, erlijiosoek kontra legeak ematen, etab. Castañón teniente koronela Arantzazura etorri eta su eman zion komentuari, Gobernuaren kontrako jendearen gordelekua zela aitzakia hartuta. Inguruko jendeak aguro itzali zuen sua, eta ordukotz hortan gelditu ziren gauzak.

1823an Frantziako erregeek ehun mila soldaduren harmada bialtzen du Espainiako erregea Konstituzio-zaleen eskuetarik libratzera. Soldaduok ez zuten kontrarik aurkitu, euskaldun batzuegandik izan ezik (Jauregi jenerala, etab.). Errazki egin zuten beren egitekoa.

(1) MONTOYA (PIO), *La intervención del clero vasco en las contiendas civiles 1820-1823*. San Sebastián, 1971.

Zarauzko kronikak badakar oraindik beste gertakari bat Aita Etxeberriari gertatua. 1828an Aita Etxeberria eta Aita Obieta Donostiara joan ziren mixioak ematera. Donostiako Ayuntamentuak gaizki hartu zuen berari abisurik ez emana, eta mixiolariok, mixioa eman gabe, hiritik bota zituen. Baina gero, Erregek gertatua jakin zuenean, multa bota zion Ayuntamentuari, alkateari kargua kendu eta lehengo mixiolari berberak mixio hura ematera joan zitezela agindu zuen.

Geroagoko gertaerak, berriz, guztiok dakizkigu. Fernando VII.a hiltzean, gerra pizten da liberal eta karlisten artean. Espainiako Gobernuak erlijiosoak kentzen ditu eta beroien etxe eta lurretaz jabetzen da. Gobernuak diru-beharrean zegoen, nonbait, eta ondasun hoiek salgai jarri zituen. Nork erosi behar zituen? Lehendik ere dirua zeukatenak, eta era hortara, aberatsak aberatsago bihurtzeko izan zen desamortizazio hura.

Zarauzko kronika horrek dioenez, Aita Jose Kruz Etxeberriak herri-mixio asko eman zituen. Noiz eta zein lekutan eman zituen ere jartzen du. Nik ikusi dudanez, Gipuzkoan eta Nafarroan ematen zituen. Segur-aski euskalkiagatik hautatuko zuen barruti hori.

Exklaustrazio-legea etorri zenean, Aita Etxeberriak komentua eta fraide-bizitzea utzi beharra izandu zuen. Bere azkeneko urteetan Urnieta-n egin zen, eta hemen hil zen 1853. urtean. (1).

//

Filotea-ren euskal itzulpenak, eta bereziki Etxeberria-rena

Aita Etxeberriak itzulitako liburu batez mintzatuko naiz: San Franzisko Saleskoaren Filotea-z, alegia.

Aita Etxeberriaren euskal itzulpen honek 8 edizio, guttienez, izan ditu. Beraz, arrakasta eta harrera ona izan duela gure herrian ezin uka daiteke.

Nik ezagutzen dudana azkeneko edizioa 1901ean egin zen, Tolosa-n,

(1) Azpeitian 1838. urtean mixio bat eman zuela ere badakigu. Ikus Akesolok "Aranzazu" aldizkarian argitaratutako lana, 1974eko apirillean.

Mugerza-ren etxean. Portadan esaten denez, apaiz batek egin dizkio zuzenketa batzuk. Apezpikutegiko baimena Gasteizen emana dago 1884. urtean, eta Felix Murgiondo apaizari, Azpeitian dagoenari, zuzendua. Izan ere, 1901ean egin zen edizioak, 1885ean egindakoaren baimen berberaz aterea dirudi.

Felix Murgiondo apaiz hau ez zait guztiz ezezaguna. Urrexolako Hauzoan, Oinati-n, egona zen erretore. Hauzo txatxar eta pobretxo bat da Urrexola. Gipuzkoako parrokiarik pobreena eta ezdeusena dela ere inoiz entzun izan dut. Gaur, beste hauzo-parroki askotan bezala, han ez dago apaizik, baina Oinatiko agustino bat joaten da igandeetan meza ematera. Felix Murgiondo honek, bada, liburuxka bat utzi zuen erderaz **Ritual Urrejolano** izenez, ondoko urteetan Urrexolara etorriko ziren apaizentzat gidari edo erakusle izan zedin: hauzoko ohiturak, elizkizunak, etab. jartzen ditu. Orain bi urte Gasteizko Seminarioko **Scriptorium Victoriense** aldizkarian argitaratu eman nuen (1)

Apaiz hau 1878. urtean Urrexolatik Azpeitiko Hospitaleko kapeilau izatera joan zen. Itxuren arabera, honek prestatu zituen **Deboziazko Bizitzaren** azken edizioak, orrazketa eta eraskin batzuekin. 1901ekoan honako hau esaten da, gainera: *“Es propiedad de la Orden de San Francisco”*.

San Frantzisko Saleskoaren liburu hau, Filotea, XVII. mendean izan zen lehen aldikotz euskeratua. Silvain Pouvreau dugu euskeratzaile hori. Parisen inprimatu zen itzulpen hau 1664. urtean (2).

Hurrengo mendean, 1749an, obra honen beste itzulpen bat egiten da. Haraneder dugu oraingoaren egilea. Frantziako Tolosan inprimatu zen (3)

Biak, bai Pouvreau-rena eta bai Haraneder-ena, Lapurdiko euskaraz daude. Haraneder-ek, dirudienez, ezagutzen zuen Pouvreau-ren lana. Behintzat, **Gudu Izpirituala**-ren aitzinsolasean (hau da Pouvreau-ren beste itzulpen bat, gero Haraneder-ek berriro euskeratua) honela mintzo da:

(1) VILLASANTE, *“Ritual Urrejolano”*, *Scriptorium Victoriense* aldizkarian, 1972, 216.

(2) VINSON (JULIEN), *Essai d'une Bibliographie de la Langue Basque*, n° 28.

(3) VINSON, *Essai...*, n° 77.

“Egia da, bada, Diozesa huntako Jaun Apezpiku zen batekin Pariseko partetik Bayonarat etorri izan zen Jaun Apez batek, Euskaldunei zerbitzu errendatu nahiz, Eskara ahal zakien bezala ikasirik, liburu hau eta bertze zenbait ere Eskararat itzuli izan zituela, eta Parisen inprima arazi. Ordean Eskara gaitz batean itzulirik direnaz landan, hekien exenplario guti herri huntarat etorri izanez edo bertzela, gutiak dire orai liburu hek dituztenak, eta ainitzak izan nahi luketenak” (1).

Eraskin zorrotza jartzen die Vinson-ek Haraneder-en hitz hauei. Egungo egunean ere usaian omen daude euskal idazleen artean horrelako mintzate moldeak. Astoputz eta Martin-harro batzuk omen dira euskal idazleak (*avec cette prétention, empreinte de cuistrerie*, dio berak). Ez dakit nik zer esango zukeen Vinson-ek egungo zenbait euskal aldizkaritan datozen mintzate moldeak irakurri ahal izango balitu.

Hurrengo mendean Aita Frai Jose Kruz Etxeberriak euskeratzen du hirugarren aldiz Filotea. Oraingo hau, Gipuzkoako euskerara egiten da.

Oraindikan gure mendean eta gure egunetan Iraeta-tar Frantzisko apaiza hasi zen berriro liburu hau euskeratzen, eta lehen laurdena argitaratu zuen: **Jaungoiko-zale izateko bidea. I Laurdena. Sales-ko Frantzisko Santuak erakutsia, 1956.** Hemen, Donostian, agertua. Itzulpen honen egilea ezagutzen dut. Urteoro etortzen da Arantzazura uda-garaian eta ibilera galantak egiten ditu hango mendietan. Galdetu nion behin ea zergaitik ez zuen bere lana burutu. Ordurako giroa arras aldatzen hasia zela, edo horrelako zerbait, erantzun zidan.

Aita Pio Etxeberria karmeldarrak (gure egunetan honek ere), egin du oraino liburu honen beste itzulpen bat (2)

III

Aita Zabalaren kritika, eta Aita Etxeberriak bere buruaz egindako deskargua

Baina gatozan berriz ere Jose Kruz Etxebarriaren lanera. Liburu hau guztiz inpersonalak izan ohi dira. Esan nahi dut: euskeratzailearen ideiak, kezak, etab. ezagutzeko, ez dizkigutela zirrikiturik uzten.

(1) Cf. VINSON, *Essai...*, n° 29 (Pg. 118). Ortografia modernizatu dugu.

(2) Ikus ONAINDIA, *Euskal Literatura II*, 259.

Inoiz izatekotan, hitzaurrean usna daiteke zertxobait. Liburu honek lau orrialdetxo dauzka hitzaurre gisa, eta bai, han badakar gauza jakingarririk gure kontuko. Berak badaki zenbaitek kritika txarra egin liezaiokeela liburuari hizkuntza aldetik, eta erantzun ematera aitzinu bezala egin da. Hara zer dioen: *“Libru onetan curiosoac falta asko topatuco dituzte, ta aquirienac eusqueraren gañian izango dira. Topatuco dute bear bada Provinciaco eusquerarequin batian Nafarroacoa, Vizcayacoa ta Arabacoa, cergatic guztietatic nabillega, ta beti corrica, escribitu det. Baña erreparoric andiena erderaz nastutaco itzacgatic eguingo dute. Baña zuc, cristau maitia, ez dezazula onelaco aurqueriaz casoric equin. Ez dezu libru onetan doctriña gaiztoric topatuco; animarentzat ogui gustoso ta probetxugarria izango dezu, ta aurrentzat eguiten den opilla, polita ta gaintzutua ez egonagatic, ez dezazula iracurri gabe utci. Eusquera garbi garbian guzia ipiñi izan banizun, etcenduan guztia entendituco, ta ala ez nuen deseo nuena logratuco. Utcu bada aurqueriari: Eta beguiratu sustanciari”* (1)

Hemen dugu, nik uste, Aita Etxeberriak egiten duen bere buruaren deskargua. Liburuari bi erreparo topatuko dizkiotela badaki: lehenbizikoa, euskalkiaren batasuna edo legeak ez gordetzea; bigarrena, eta hau da nabarmenena, eta handiena: erdal hitz asko sartzen dituela. Lehen erreparoari erantzun hau ematen dio: Zarauzko Mixiolariak lau euskal probintzietan zehar ibili ohi direla, beti batetik bestera korrika, eta lana ere halaxe egin behar izan duela. Ez dela, beraz, harritzekoa, toki bateko eta besteko euskal formak nahastu baditu. Eta hona bigarren erreparoari ematen dion erantzuna: Euskera garbiz egiten saiatu balitz, irakurleak ez zuela liburua hain ongi entendituko. Gainera, garbi eta eder-kontu hoiek, Etxeberriaren ustez, haurkeriak dira. irakurleari eskatzen dio, ez dezala haurkeriez kasurik egin.

Garai hartan ere, dirudienez, ohitura zen bazko egunez aitabitxi-ama-bitxiek beren besoetako haurrei opil politikak eta gantzutuak ematea. Euskera txukun, polit eta garbian idazten arduratzea ere horrelako zerbait iruditzen zitzaion berari. Baina haurren kontuak haurrentzat. Eta bera ez da haurrekin ari. Ogi mamitsua eman nahi du, dotorerietan ibili gabe. Gainera, ulerterraza egin nahi du bere liburua, eta guztia euskera garbiz egin balu, irakurlearen beraren kaltetan izango litzateke.

(1) *Devociozco vicitzaraco sarrera. “Iracurtzaillari advertencia labor bat provechuz iracurri dezan”*, 6. orrialdea. -1821eko edizioa.

Oker ez banaiz, hemen azaltzen da garbi Aita Etxeberriaren pentsakera.

Bazekian hark "haurkeria" hoiez kasu egiten zutenak bazirela. Nola ez jakin, hain hurbil bazeuden, Zarauzko bere etxean berean?

Eta berak beldur zuen kritika hori etorri zitzaion, bai.

Aita Juan Mateo de Zabala, euskaltzale bilbotarra, Zarauzko Kolejioko fraidea zen. Baita komentuko nagusi ere izandu zen. Aita honek, bada, badu idaztitxo bat: "**Noticia de las obras vascongadas que han salido a la luz después de las que cuenta el Padre Larramendi**" (2) Aita Larramendi izandu zen euskal bibliografo lehena. Eta Aita Zabala jo dezakegu bigarrena bezala. Aita Zabala-ren lan hau Bonaparte Prinzipeak argitaratu zuen 1856. urtean, baina ordurako hilak ziren, bai Aita Zabala eta bai Jose Kruz Etxeberria ere. Katalogu honetan obrak numeratuak daude, eta bakoitzari buruz bere iritzia ematen du egileak. Liburu batzuk, ordea, bat ere kritikarik gabe datoz, eta isilik uzte horren arrazoia emanez, ohar hau jarri du berberak: "*Nota. Como varios autores de las siguientes obras aún viven, me abstengo de dar censura a sus obras, si no la merecen buena. Tales son las de los números 31, 32, 33, 34 y 46*".

Orain, bada, 31, 32, 33 Aita Jose Kruz Etxeberriaren liburuak dituzue: **Deboziazko Bizitza...**, **Ongi bizitzeko ta ongi iltzeko laguntza...**, **Kristau dotrina euskaraz**. Aita Jose Kruz Etxeberriaren beste libururik ez dator katalogu honetan, segur-aski Aita Zabalak katalogua osatu zuenean argitaragabe zeudelako. Adinaz denaz bezan batean, Etxeberria Zabala baino lau urtez zaharragoa zen.

Beraz, isilik utziaz eta nota hori jarriaz, garbi ematen du aditzera Aita Zabalak zer-nolako epaia merezi zuten Aita Etxeberriaren euskal lanek: ez ona.

Beste liburu bat, horrela isilik utzi duena: Iztuetaren **Gipuzkoako Dantza...** Eta bestea, beste frantziskano batena: Aita Astarloaren **Urteko domeka** ...Baina, haatik, Astarloaren liburuaz zerbait esaten du. Hara zer: "*Su vas-*

(2) VINSON, *Essai...*, nº 282.

cuence es bastante bueno, pero con las multiplicadas voces castellanas que a pretexto de claridad añade sin mucha necesidad a las bascongadas con la disyuntiva edo, corta la fluidez del estilo y hace ingrata su lectura”.

Badakigu, bada, segurantza osoz Aita Zabalak Etxeberriaren liburu hauetaz zeukan iritzi-epaia ez zela ona. Haren iritzian euskera aldetik txarraz zirela, alegia, liburuok. Epai txar horren arrazoiak ez dizkigu berak eman, baina ene ustez ez dira asmatzen zailak. Aita Etxeberriak ere ezagutzen zituen aldez aurretik arrazoi hoiak, Zarautzen bizi zenez gero, eta epailariok etxe-barruan zeuzkanez gero. Ikusi dugu hitzaurrean bi erreparo aipatu dizkigula: bata ttipiagoa, bestea handiagoa. Ttipiago hori: Gipuzkoako euskalkiaren lege bereziak behar bezain ongi ez gordetzea, beste euskalkietako formekin nahastea. Eta handiagoa: *“erderaz nastutako hitzak”* erabiltzea.

Eta zinez, badakigu Aita Zabala bilbotarra oso zehatza zela bi gauza hoitan. Bai euskalkien lege bereziak eta nortasuna errespetatzen, eta bai, ahal dela, gauzak euskarazko hitz garbiz esatean ere. Aita Añibarro ere Zabala-aren iritzi berekoa da, baina Zabalak oraindik hestuago hartzen dituela gauzak dirudi.

Bada argitaragabeko liburu bat, gaur Irungo Pasionistetan gordetzen dena: sermoiak dira, bizkaieraz; egile-izenik ez da ageri, baina Aita Zabala-aren esku izkribuak ondo ezagutzen ditut, eta ene ustez, liburu hori harena dela ez da dudarik. Hona hemen, liburua esku-artean euki nuen egunetan egin nuen apuntea: *“Libro de sermones en vasco vizcaino, sin título, ni portada, ni firma. Al fin de bastantes sermones hay fecha: 1822, 1825, 1833, etc. Son sermones de misiones. Por el estudio de la caligrafía se puede deducir que son del P. Juan Mateo de Zavala. El libro pertenece actualmente a los PP. Pasionistas de Irún. Un sacerdote de Lemona lo dió a un Pasionista. Aita Basilio me lo dejó para verlo una temporada. No tiene paginación. Copio un trozo con su ortografía original: ¡ Ceinbat onelango promes gaisto San Antonio Urkiolaraco, Aranzazuraco, Santa Eufemia Aillesticoraco, San Joan Gastelugacheraco, Santo Cristo Lezocoraco, eta basterretaraco, gazteac eguiten dituezan eta ascoren arimeen galtzaigarriraco! Gurasoac, contuz: ez ichi seme-alabai promesen achakiagaz alango lecuetic ibiltan. Eztira promes onac: eta eztauke indarric: eta eukita berè ceuen escuan daucazue indarguetea, ta era-*

goztea, bapere pecatu bagaric; ta pecatu bagaric ez-ece, baita yaungoicoaren aurrean ondo dan, ta bear dan gauza bat eguiten dozuela''.

Sermoi hauek, besterik ez bada, **Fontes**-en edo **Euskera**-n agertzea merezi lukete, Bizkaiko euskera sustraitik ezagutzen duen batenak bait dira.

Ikusi dugu aita Etxeberriak kezka eta ardua hoietaz zer pentsatzen zuen. Bere burua zuritu zuen alde aurretik errepuesta eman ez.

Euskalkiaz denaz bezan batean, Etxeberriak gipuzkoar arrunta erabiltzen duela iruditzen zait, nafar kutsu handirik gabe, nahiz eta bera oiartzuarra izan. Aita Mendiburu ere oiartzuarra zen, eta gainera Iruinean bizi izandakoa; eta honi, bai, nafar kutsua askoz gehiago somatzen zaio. Euskal hitz garbi-jatorrak erabiltzeko kezka ere ezagun da Mendiburugan. Beste oiartzuar honengan, ez.

Azken galdera bat: Ezagutzen ote zituen Etxeberriak Ipar Euskal Herrian egin ziren Filotearen euskal itzulpenak? Erabili ote zituen berea egiten laguntzeko? Ezetz esango nuke. Baina erantzuna pisuz emateko azterpen zehatzago bat egin beharko litzateke.

Bukatzeko, **Deboziozko Bizitzaren** eta **Ongi Bizitzeko eta Hiltzeko Laguntzaren** hitzaurreak eta hor-hemen hautatutako zatitxo bat edo beste irakurriko dizkitzuet.

A. Luis Villasante, OFM
25-1-1974